

**HØRINGSUTTALELSE FRA
PILEGRIMSKOMITEEN I VALDRES
TIL UTREDNINGEN
"PÅ LIVETS VEI –
PILEGRIMSMOTIVET –
ET NASJONALT UTVIKLINGSPROSJEKT"**

dok. 77

Kultur- og kirkedep.

Saksnr. 200800086 Date 16.4.09

Kode. Ki-212 Beh.....

Grasrotbevegelse, ildsjeler og dialogmøter

Det sies i "Et credo" side 3 at pilegrimsbevegelsen er en grasrotbevegelse og at man må ta vare på det unike engasjementet hos ildsjelene. I forordet side 7 sies det at det er viktig å møte ildsjelene på reiser rundt i landet, og at det er naturlig å knytte bånd i lokalmiljøene. Prosjektet må bygges nedenfra og inkludere de frivillige ildsjelene. På side 8 i Sammendrag sies at prosjektleder har vært på "lokale dialogmøter rundt omkring i mange viktige pilegrimsmiljøer rundt i landet". Dialogmøter nevnes også på side 10 om Arbeidsmåte. På de siste sidene i utredningen finnes en liste over 70 dialog- og samarbeidsmøter (dette er visst bare et utvalg). Mange av disse betegnes som "brede samlinger".

Kontakten må være begge veier

På denne bakgrunn er det merkelig at Pilegrimsvegen i Valdres kun er nevnt med en eneste linje pluss et kart i en utredning på 191 sider. Vi har ikke mottatt noe ønske om et møte med oss, og vi er ikke invitert til noe møte eller "bred samling" noe annet sted. Det har ikke vært kontakt med ildsjelene i Valdres. Har prosjektet vært avhengig av at "miljøene" inviterer prosjektleder? Burde ikke prosjektleder kunne ta kontakt med "miljøene" for å få et så fullstendig bilde av pilegrimsbevegelsen i Norge som mulig? Initiativ til kontakt må komme fra begge sider. Pilegrimsvegen i Valdres har markert seg på www.pilegrim.info, www.pilegrim.no og i bladet Pilegrimen. Prosjektleder må ha kjent til oss. Vi oppfattet den første informasjon om prosjektet som svært Nidaros-sentrert og det var uklart om prosjektet skulle dekke hele landet og alle pilegrimsveger. Vi kan ha forsømt oss, men prosjektleder bør ta initiativ, ikke bare vente på initiativ.

Pilegrimsvegen i Valdres

Pilegrimsvegen i Valdres er 162 km og går fra Hedalen stavkirke til St. Thomaskirken på Filefjell. Vegen går innom fem stavkirker, fire olavsminner, tre steinkirker, to relikvieskrin, en runestein. Vi kan starte fra Hedalsstevnet på Jonsok 23. juni og komme fram til Syftesokstevnet på Filefjell 2. juli. Begge disse stevner har eldgamle røtter i valfart og pilegrimsvandring.

Initiativtaker og arbeidsgruppe

Soknepresten i Vestre Slidre, Tordis Ødegård, gikk til Santiago de Compostela. Hun fikk en drøm, en ide, om å gjenopplive en gammel pilegrimsveg gjennom Valdres. Her ligger middelalderkirkene som perler på en snor og som vegmerker i landskapet. Første planleggingsmøte var i prestegården i Slidre 17. mars 2004. Arbeidsgruppa var folk fra kommunene, kirken, Hamar bispedømme, Areopagos og jeg fra Valdres Folkemuseum. Jeg har historie hovedfag om middelalderens kirkelige forhold i Valdres og har skrevet 12 bøker og hefter om kirker, kirkesagn og pilegrimsvegen i Valdres. Vi har deltatt på pilegrimsseminar i Trondheim 2005, Stiklestad 2007, Oslo 2009. Riksantikvaren ville ikke godkjenne vår veg fordi den ikke gikk til Nidaros, selv om den ellers oppfylte alle kriterier. Vi fikk ikke bruke samme merke som Nidarosvegen. Men avslaget gav oss samtidig en frihet.

Prøvevandring og fellesvandring

Komiteen foretok en vellykket prøvevandring på sju dager i 2005. Veggen ble offisielt åpnet med åtte dagers fellesvandring i 2006 med 40 deltakere. Vi har hatt fellesvandring i 2007 med 15 deltakere og i 2008 med 25 deltakere. Ny fellesvandring er planlagt 26. juni – 4. juli 2009. Fellesvandringene organiseres med overnatting, mat og bagasjefrakt. Deltakerne bærer bare en dagstursekk. Vi har hatt kortere gruppevandring, bl.a. biskop Solveig Fiske og hennes stab fra Hamar i tre dager fra Høre til Filefjell 2007 og Nordstrand menighet fra Oslo under ledelse av sokneprest (tidligere kirkerådsdirektør, nå bispekandidat i Stavanger) Erling Pettersen i to dager fra Hedalen til Reinli 2008. Komiteen i Valdres stilte med turleder. Det har vært konfirmantvandring, og innsatte fra Slidre fengsel har deltatt på våre fellesvandring.

Valfartskirker og keltisk tradisjon

Både Hedalen stavkirke og St. Thomas-kirken er gamle valfarts- og lovekirker. Begge har bevart sine relikvieskrin. Men St. Thomas-kirken har sterkest valfartstradisjon. Derfor ville vi gå mot vest, mot den keltiske tradisjon, som er sterk i Valdres. Til kirken på Filefjell kom folk fra store deler av Østlandet. St. Thomas er erkebiskop Thomas Becket i Canterbury, og Syftesok har navn etter St. Svithun, også en britisk helgen. Det sies at valdrisenes konkrete oppfatning av paradiset er stølen på fjellet. Helt i tråd med keltisk natur-kristendom.

Middelalderkirker og olavsminner i Valdres

Middelalderkirkene i Valdres er disse:

1. Hedalen stavkirke i Sør-Aurdal, fra ca. 1163, med madonna, relikvieskrin og middelalderinventar.
2. Reinli stavkirke i Sør-Aurdal, fra ca. 1326, med alle tolv vigslingskors bevart, som den eneste kirke i landet.

3. Ulnes steinkirke i Nord-Aurdal, fra ca. 1265, med Mariafigur og en helt spesiell altertavle.
4. Mo kirkeruin i Vestre Slidre, fra ca. 1215, utgravet og restaurert i 1970-årene.
5. Slidredomen steinkirke i Vestre Slidre, fra sist på 1100-tallet, tidligere hovedkirke i Valdres, vigslet til St. Maria, med labyrint, kyssekors og mye annet.
6. Hegge stavkirke i Øystre Slidre, fra ca. 1216, med Odins-ansikt og spesiell altertavle.
7. Lomen stavkirke i Vestre Slidre, fra ca. 1192, med madonnahode og runekiste.
8. Høre stavkirke i Vang, fra ca. 1179, med en berømt runeinnskrift.
9. Øye stavkirke i Vang, fra sist på 1100-tallet, gjenreist etter å ha vært gjemt og glemt i 200 år.

Pilegrimsvandringens mål er St.Thomaskirken på Filefjell i Vang, stavkirken revet i 1808 og en økumenisk kirke reist i 1971, med kopi av relikvieskrinet.

Av praktiske og tidsmessige årsaker går Pilegrimsvegen ikke innom Hegge stavkirke og heller ikke Volbu kirke i Øystre Slidre fra 1830, den opprinnelige stavkirke her var vigslet til St. Blasius, som den eneste kirke i landet.

Olavsminner langs ruta er Tingnes ved Fagernes, Tingsteinen i Slidre, og Olsholmen og Leinesanden i Vang. Den kjente Olavskjelda i Bagn ligger dessverre av praktiske og tidsmessige årsaker utenom hovedruta.

Valdres ligger midt mellom alle norske helgener: St. Sunniva i Selje/Bergen, St. Svithun i Stavanger, St. Michael i Tønsberg, St.Hallvard i Oslo, St. Torfinn i Hamar, og St. Olav i Nidaros.

Fra gammel til moderne pilegrimsveg

Pilegrimene gjennom Valdres i gammel tid gikk nede i dalen der det var folk, mat, husly og kirker, i praksis omtrent langs nåværende E16. Vi går ikke på E16 om det kan unngås, men på bygdeveger, skogsveger og stier. I Sør-Valdres følger vi i kong Sverres spor langs "Kongevegen" gjennom skogene. Over fjellet i Vang følger vi i Hellig Olavs spor fra kristningen av Valdres 1023. Valdres oppleves i sakte tempo nede i bygda. Vi vektlegger nærhet til naturen, stillhet, å gå for seg selv, og gode stunder i kirker og ved olavsminner. Man melder seg ut av hverdagen i åtte dager. Vandringen er kanskje viktigere enn målet? Målet er kanskje et antiklimaks? Vi ender ved en moderne kirke, men vi er i vår moderne tid 2009 enten vi vil eller ikke. Vi er tilbake i vår moderne tid etter vandringen. Må en pilegrimsvandring i dag ende i en eldgammel kirke? Den moderne slutt på vandringen er vårt særpreg, men vi går innom åtte middelalderkirker.

Enkeltvandrere, vegmerking, overnatting og mat

Enkeltvandrere kommer, flere hvert år. Pilegrimsvegen er merket av frivillige med ca. 30 stolper, stikker, plater og skilt med vårt keltiske kors. Vi har en liste for vandrere med 30 overnattingssteder, fra ”profesjonelle” overnattingsbedrifter til enkle gratis ”tak over hodet” som lavo, gapahuk, buer, hytter, stabbur og fjøs. På lista står også 12 dagligvareforretninger.

Markedsføring og guidebok

Pilegrimskomiteen har hatt stand på den årlige Rakfiskfestivalen på Fagernes, som et åndelig pustehull i kommersen. I 2008 hadde komiteen nettverksmøte.

Guideboka ”Pilegrim i Valdres – På ny veg mellom gamle kirker” (av Jahn Børe Jahnsen), utgitt 2006, er ikke nevnt i utredningens litteraturliste.

Valdres Natur- og Kulturpark har stavkirkene som et satsingsområde i sitt verdiskapingsprogram, og kulturminnekonsulenten legger pilegrimsvegen inn på digitale kart på www.valdres.no.

Visjoner om nye sammenbindende pilegrimsleder

I utredningen side 156 om nye pilegrimsleder sies det at Røldalsleden kan knyttes til Gudbrandsdalsleden. Her nevnes ikke Pilegrimsvegen i Valdres. Vi har visjoner om å knytte vår veg sammen med andre vandringsveger. Se side 129 – 134 i vår guidebok. Valdresvegen kan bli ”Vestvegen til Nidaros”, ved DNT-stier fra Ringerike / Hønefoss til Hedalen og fra Filefjell gjennom Jotunheimen til Sel / Dovre. Vi tenker oss også veger mot vest ned gjennom Lærdal mot Selje / Bergen, og mot sørvest gjennom Hallingdal og Hardanger mot Røldal / Stavanger. Valdres og Hallingdal hørte i 400 år til Stavanger bispedømme. En undergruppe hos oss er så smått i gang med arbeidet.

Pilegrimsprester i Valdres

I utredningen side 39 nevnes pilegrimsprester. Sokneprest Tordis Ødegård i Vestre Slidre fungerte som pilegrimsprest i Valdres i mange år. Nå overtar fjell- og prostiprest Eli Vatn i Vang med sokneprest Jostein Enger i Nord-Aurdal som støttespiller. Prosten i Valdres Georg Espolin Johnson har helhjertet støttet pilegrimsarbeidet. I samarbeid med Valdres Natur- og Kulturpark arbeides det med videreføring av fjellpreststillingen, inkludert pilegrimsarbeidet.

Pilegrimspass og diplomer

I utredningen side 46 nevnes pilegrimspass og diplomer. Vi deler ut vårt spesielle kors i lærsnor til alle som fullfører vandringsvegen. Og vi har St. Thomas orden med storkors og ridderkors til fortjente frivillige og vandrere.

Oppland er mer enn Hadeland, Toten og Gudbrandsdalen

I utredningen side 65 – 81 om pilegrimsmotivet i Oppland er det utførlig omtale av Dovre, Hundorp og Granavollen, men intet om Valdres.

Stavanger/Utstein, Røldal og Selje, hvorfor ikke Valdres?

I utredningen side 95 – 105 om pilegrimsmotivet i Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane er det utførlig omtale av Stavanger/Utstein, Røldal og Selje. Dette viser at utredningen omhandler langt mer enn Nidaros-ledene, og slik sett burde Valdres også vært omtalt.

Nye pilegrimssentre: Ikke være turistgiganter, men omsorg og informasjon

I utredningen side 158 – 165 foreslås en rekke nye pilegrimssentre, hver med 50% stillinger for pilegrimsprester. Valdres er ikke nevnt i noen sammenheng. Det er uklart hvor store disse sentrene med opptil flere stillinger skal være. Pilegrimer og turister kommer mest i 4-5 måneder av året. Hva gjør sentrene resten av året? Strøm, renovasjon, lønn og andre utgifter skal betales hele året. Slike informasjonssentre må først og fremst fylle en samfunnshusfunksjon for lokalbefolkningen. Man er totalt avhengig av "den kritiske masse" både når det gjelder personale (mange nok til å skape et miljø) og befolkningen i nærheten (mange nok som er interessert i og bruker sentrene utenom vandrings sesongen). Mange informasjonssentre rundt i landet har vært opp som en løve og ned som en skinnfell, med store økonomiske problemer, til dels konkurser, når nyhetens interesse har lagt seg og lokalbefolkningen har vært der. Noen få unntak finnes. Pilegrimssentre er primært for vandrende pilegrimer: I sesongen små "sælehus" fylt med etikk, nærhet, omsorg, mangfold, informasjon. Ellers i året markedsføring, vedlikehold av veg og overnatting, og organisering av fellesvandring. Pilegrimsarbeid er i all hovedsak praktisk og fysisk arbeid.

Kommentarer til Røldal, Dovre, Hundorp, Granavollen og Stavanger

Når man i Røldal visstnok tenker seg et pilegrimssenter til 25 millioner med 25.000 besøkende årlig, er man på totalt ville veger. At Røldal-senteret også skal ta seg av (ha samarbeid med) Selje (side 165 i utredningen) synes utopisk. Er folk på Selje rådspurt om dette? Pilegrimssenter på Dovre i samarbeid med Norsk Villreinsenter er i tråd med våre tanker i Valdres (se nedenfor). Begrunnelsen for pilegrimssenter på Hundorp er tynn, bare at det er Opplands tusenårssted med sterke tradisjoner, dvs. bygger på myten om Dale-Gudbrand. Bare sju mil mellom to pilegrimssentre, men intet senter i for eksempel Valdres. Nesten alle pilegrimer Oslo - Trondheim går øst for Mjøsa. Granavollen pilegrimssenter på Hadeland synes derfor merkelig. Underlig er også forslaget om pilegrimssenter i Stavanger. Hvor mye pilegrimsvandring er det der? De som har spilt inn sine forslag til prosjektleder ser alle ut til å ha fått gjennomslag.

Han burde kontaktet miljøene i "de hvite flekker på kartet", for bedre fordeling av sentrene, mer på historisk grunnlag.

"Bot og vedring – Den norske pilegrimstradisjonen i middelalderen" og "Lovekirker i Norge etter reformasjonen"

Ragnhild Bjelland rangerer norske pilegrimsmål i "*Bot og bedring – Den norske pilegrimstradisjonen i middelalderen*", hovedoppgave historie ved Universitetet i Oslo 2000. De eldste norske pilegrimsmål er Nidaros, Stiklestad, Kinn, Selje, Bergen og Oslo. Pilegrimsmål som oppsto i høymiddelalderen er Fana, Røldal, Oppdal, Austad, Filefjell (St. Thomas), Nordnes, Tønsberg og Borre.

Pilegrimsmål som oppsto i senmiddelalderen er Varna. Av mulige pilegrimsmål nevnes Stavanger og Hamar, disse er altså usikre.

Anne Eriksen tar for seg Vatnås, Bønsnes, Filefjell (St. Thomas), Ingedal og Røldal i "*Lovekirker i Norge etter reformasjonen*", magistergradsoppgave folkeminnevitenskap ved Universitetet i Oslo 1986.

Ingen av de to oppgaver er nevnt i utredningen. Merk at Røldal og Filefjell er likestilte pilegrimsmål og likestilte lovekirker (som oppsto i katolsk tid), mens utredningen bare tar for seg Røldal. Utredningens valg av steder for pilegrimssentre bygger dels på sviktende historisk grunnlag. Den endelige handlingsplan må ta mer historiske hensyn. Pilegrimssentrene bør historisk sett legges i Nidaros, Stiklestad, Oppdal (Dovre), Selje (Kinn), Bergen (Fana, Nordnes), Oslo, Røldal, Valdres (Filefjell), Tønsberg (Borre).

Valdres Folkemuseum og nasjonalt stavkirkesenter må bli pilegrimssenter

I Valdres arbeides med planer om Nasjonalt Stavkirkesenter knyttet til Valdres Folkemuseum på Fagernes. Valdres har flest stavkirker av alle dalfører i Norge, 6 av 28, og Oppland har 11 av 28. Senteret tenkes som et forsknings- og formidlingssenter for stavkirkene i Norge, med skiftende utstillinger. Nasjonalt Stavkirkesenter har støtte på høyt politisk plan og vi skal snart i møte med departementet. Valdres Folkemuseum bygger nytt museumsbygg 2009 – 2010, og stavkirkesenteret vil ligge ved dette museumsbygget. Senteret tenkes åpnet ved grunnlovsjubileet i 2014. Vi tenker oss minst to forskerstillinger og en pedagog/formidler, i kombinasjon med museets behov. Pilegrimsvegen i Valdres knyttes til museet og stavkirkesenteret, som blir vårt pilegrimssenter. Vi tenker oss en 50% pilegrimsprest / 50% prostiprest, og en vedlikeholdsarbeider for pilegrimsvegen / museumshåndverker. Vedlikeholdsarbeidet må skje sammen med lokale frivillige i kommunene. Det er uansett rett å kombinere pilegrimssentre med innarbeidede eksisterende kulturinstitusjoner. Bli det ikke stavkirkesenter, kan pilegrimssenteret uansett knyttes til Valdres Folkemuseum. Valdres må med i den endelige handlingsplan for Pilegrimsmotivet for finansiering og stillinger.

Pilegrimsarbeidet i Valdres har full støtte og samarbeid med Valdres Natur- og Kulturpark, Valdres Folkemuseum og Prosten (kirken) i Valdres. Vi takker på forhånd for alle tiltak og midler som foreslås for Valdres i handlingsplanen.

Konklusjon der vi ber om følgende:

1. Pilegrimsvegen i Valdres må få sin rettmessige plass og omtale i endelig handlingsplan, i samsvar med historisk bakgrunn og utført arbeid.
2. Pilegrimsvegen i Valdres må få et pilegrimssenter, knyttet til Valdres Folkemuseum og det framtidige stavkirkesenteret.
3. Prosjektleder bør etter høringsrunden arrangere fellesmøte for alle pilegrimsveger, med vekt på praktisk utfordringer og erfaringer.
4. Prosjektleder bør i løpet av 2009 delta på flest mulig fellesvandring i Norge for å skaffe seg mer erfaring med praktisk pilegrimsarbeid.

2918 Ulnes, 21. mars 2009

Med hilsen

Jahn Børe Jahnsen

Veg- og merkingssjef og leder av pilegrimskomiteen i Valdres
(Konservator ved Valdresmusea AS)

2918 Ulnes

Tlf. 91 81 79 50

Vedlegg:

1. "Pilegrim i Valdres – På ny veg mellom gamle kirker" 2006 (guidebok)
2. "Stavkyrkjene i Valdres – The stave churches of Valdres" 2007 (hefte)
3. "Pilegrim i Valdres – Fellesvandring 26. juni – 4. juli 2009 – Tilbud for enkeltvandrere 2009" (fornyes årlig)
4. "Tjenestetilbud langs pilegrimsvegen i Valdres 2009" (fornyes årlig)
5. Ubesvarte spørsmål